

прегледни рад
примљен: 15. 04. 2021. г.
прихваћен за објављивање: 18. 05. 2021. г.

342.76
343.263
616.98:578.834]:614.47

Богдана СТЕПАНОВИЋ*

ВАКЦИНАЦИЈА И СЛОБОДА КРЕТАЊА

Апстракт

Почетком марта 2020. године Светска здравствена организација је COVID - 19 прогласила глобалном пандемијом. У циљу спречавања ширења заразе затражили су од држава да предузму хитне и оштре акције. Владе широм света предузеле су строге мере те су поред мера као што су друштвено удаљавање и ношење маски ограничиле и слободу кретања својих грађана. Границе држава, а негде и провинција, округа па и градова биле су затворене. Уследили су карантини који трају и до данас, а који ометају или потпуно онемогућавају слободно кретање људи. Слобода кретања као људско право које је заштићено националним и међународним правом је било и даље јесте крајње доведено у питање.

Са појавом првих вакцина против COVID - 19 почело је масовно вакцинисање становништва држава широм света. Вакцинисање се до сада спроводи на добровољној бази, али постоје индиције да то неће бити тако у периоду који долази. На такав закључак наводи пример Француске у којој је крајем прошле године представљен нацрт закона према коме грађани који нису примили вакцину против COVID- 19 неће моћи да имају слободан приступ многим јавним местима као и јавном превозу, с тим да је предвиђено да ће о питањима даљих ограничења приступа одређеним местима лица која нису вакцинисана одлучивати премијер без могућности да ту одлуку ревидира парламент. Овакво решење је наишло на озбиљна противљења истичући да оно представља нарушавање не само слободе избора и одлучивања о сопственом животу и здрављу већ и основног права на слободу кретања грађана. Као пропратни моменат идеје о ограничењу приступа одређеним местима лицима која нису вакцинисана

* Истраживач сарадник, Институт за упоредно право у Београду, b.stjepanovic@iup.rs

јавља се и идеја увођења пасоша о вакцинацији као доказа да је одређено лице вакцинисано.

Кључне речи: COVID - 19, вакцинација, слобода кретања, ограничења слободе кретања, вакцинациони пасош.

1. УВОД

Светска здравствена организација (СЗО) је 11. марта 2020. прогласила COVID-19, заразну болест изазвану Корона вирусом, глобалном пандемијом.¹ Позивајући се на забринутост због „алармантног нивоа ширења и озбиљности“, СЗО је позвала владе земаља широм света да предузму хитне и агресивне мере како би зауставиле ширење овог вируса. Појава COVID- 19 условила је масовна и озбиљна ограничења слободе кретања широм Европе и света која трају до данас.² Путници који прелазе међународне границе суочени су са дугим принудним карантинским периодима, било по доласку на одредиште, било по повратку, или у оба случаја.

Поступајући према препоруци СЗО владе земаља широм света предузеле су строге мере и умањиле слободу кретања својих грађана оправдавајући такав удар на основна људска права спречавањем ширења заразе. На овај начин слобода кретања, као једно од најосновнијих и најважнијих људских права,³ доведено је у питање.

¹ WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>, 11.3.2021.

² Око 760 милиона кинеза било је затворено у своје домове. У Сједињеним Државама милионима људи је наређено да остану код куће. Најригорознија ограничења слободе кретања су била спроведена у Италији (најгора у Европи од Другог светског рат) где је шездесет милиона Италијана било затворено у својим домовима (уз изузетак оних који су због посла, здравља и других оправданих хитности могли да се крећу уз издату потврду. Freedom of Movement during COVID-19, SEPTEMBER 1, 2020 BY MYRNA EL FAKHRY TUTTLE, <https://www.lawnow.org/freedom-of-movement-during-covid-19/> 20.3.2021.

³ Hannah Arendt је рекла у свом обраћању "Von der Menschlichkeit in finsternen Zeiten" при примању Lessing Prize 1959 године. <http://www.wolfgang-heuer.com/denkraum/eng/freedom.htm>, 11.3.2021. да је од свих специфичних слобода које нам могу пасти на памет кад чујемо реч „слобода“, слобода кретања историјски најстарија и уједно најелементарнија. Основно обележје слободе јесте да можемо да кренемо тамо где желимо. Са друге стране, Hannah Arendt наводи да је ограничење слободе кретања од памтивека било предуслов за поробљавање. Све друге људске слободе условљене су у свом остваривању постојањем слободе

Крајем 2020. почеле су да се појављују вакцине против COVID-19 и почела је масовна вакцинација становништва. До сада се вакцинација спроводи на добровољној бази.⁴ Упитност трајне добровољности вакцинације се појавила када је у Француској крајем прошле године донет нацрт закона према коме грађани који нису примили вакцину против COVID-19 неће моћи да приступе одређеним јавним просторима и објектима, с тим да је предвиђено да о питањима даљих ограничења приступа лицима која нису вакцинисана одређеним местима одлучује премијер без могућности контроле таквих одлука од стране Парламента. Овакво решење је наишло на озбиљна противљења у земљи која је симбол за слободу и демократију, нарочито с обзиром да грађани ове земље показују велику колебљивост по питању вакцинације против COVID-19. Противници поменутог закона истичу да би он представљао грубо нарушавање не само слободе избора и одлучивања о сопственом животу и здрављу већ и основног права на слободу кретања грађана. Уз идеју увођења ограничења приступа одређеним местима лицима која нису вакцинисана јавља се и идеја увођења пасоша о вакцинацији као доказа да је одређено лице вакцинисано. Са идејом увођења пасоша о вакцинацији јављају се даља спорна питања везана за нарушавање основних људских права и слобода.

2. ОГРАНИЧЕЊА СЛОБОДЕ КРЕТАЊА ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ

Кина, држава у којој се према званичним подацима јавио први случај COVID-19, увела је изузетно строге карантинске мере уз

кретања. <http://www.wolfgang-heuer.com/denkraum/eng/freedom.htm>, 11.3.2021. Стога, чини се да слобода размишљања у условима неслободе даје могућност „слободног кретања по свету“, барем у сопственом уму, упркос забранама путовања и ограниченим дозволама боравка. Повлачење у, на пример, такозвану унутрашњу емиграцију, догађа се због свести да није слободан, а цена коју човек плаћа је губитак стварности. M. Chinazzi et al., The effect of travel restrictions on the spread of the 2019 novel coronavirus (COVID-19) outbreak, 29.3.2021. Research Articles, published online 6 March, p. eaba9757

⁴ Службеник за комуникације везане за имунизацију, вакцине и биолошка средства при СЗО Alison Brunier каже да Светска здравствена организација нема званичну политику о обавезној вакцинацији. Он каже да иако је пожељно да велика потражња и прихватање вакцинације у заједници чине обавезне програме вакцинације непотребним, СЗО схвата да ће неке земље можда желети да крену у том правцу када се суоче са опадањем стопе вакцинације и избијања болести. «Mandatory vaccinations: No middle ground», *Canadian Medical Association or its licensors*, 2011, 1830. (16)

многоструко нарушавање основних људских права и слобода. Средином јануара прошле године, власти у Кини су за два дана ставиле у карантин близу 60 милиона људи у покушају да ограниче пренос вируса из Вухана у провинцији Хубеи, где је вирус први пут пријављен (иако је до почетка карантина 5 милиона од 11 милиона становника напустило Вухан). Многобројни становници градова који су били у карантину имали су велике потешкоће у добијању медицинске неге и задовољавању основних животних потрепштина. У јавности су се појавиле приче о смртним случајевима и лечењу оболелих од неких других обољења (дечак са церебралном парализом је умро јер нико није бринуо о њему након што је његов отац одведен у карантин; жена са леукемијом умрла је након што ју је неколико болница одбило због забринутости због унакрсне инфекције; мајка је очајнички молила полицију да пропусти ћерку са леукемијом кроз контролни пункт на мосту ради хемотерапије; човек са бубрежном болешћу скочио је са балкона свог стана након што није могао да приступи здравственим установама за дијализу и др.). Кинеске власти су користиле и разне изузетно насилне мере (барикада металним стубовима врата породица за које је постојала сумња да су заражене; хапшења људи због одбијања ношења маски и коришћење дронова са звучницима да би изгрдили људе који су изашли напоље без маски).⁵

Одмах након навођења вероватно најдрастичнијих мера ограничења основних људских права (између осталих и права на кретање) која су спровођена и која се спроводе у Кини, нужно је поменути пример наше земље која је увелико пратила пример Кине, те се за мере које је наша Влада наметнула грађанима ради спречавања ширења COVID-19 потпуно слободно и оправдано може рећи да су биле међу најдрастичнијим у Европи.⁶ Ванредно стање, уведено у Србији 15. марта 2020., укинато је након 53 дана парламентарном одлуком усвојеном 6. маја 2020. Током трајања ванредног стања многа људска права грађана

⁵ Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>, 26.3.2021.

⁶ У Србији је полицијски час током ванредног стања трајао од 17:00 (а неким данима и од 15:00) до 5 сати ујутру радним данима, а од 17 сати петком до 5 ујутру понедељком викендом. Људи старији од 65 година били су закључани 34 дана и било им је дозвољено да иду у куповину намирница одређеног дана сваке недеље, од 4 до 7 сати ујутро. Restrictions of the Freedom of Movement of Serbia's Citizens during the COVID-19 Pandemic amongst the Most Drastic in Europe, Published: May 7, 2020, Belgrade Center for Human Rights, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/restrictions-of-the-freedom-of-movement-of-serbias-citizens-during-the-covid-19-pandemic-amongst-the-most-drastic-in-europe/>.

Србије садржана у Уставу и ратификованим међународним уговорима била су ограничена.⁷ Право које је током трајања ванредног стања претрпело најзначајнија ограничења било је право на слободу кретања.

Слобода кретања је људско право⁸ заштићено домаћим и међународним правним актима. Право на слободу кретања, као и право свима да напусте било коју земљу као и да се врате у своју загарантовано је чл. 13 Универзалне декларације о људским правима као и чл. 12 Међународног пакта о грађанским и политичким правима гарантује.⁹ Устав Србије у члану 39. гарантује право сваком да се слободно креће и наставује у Републици Србији, да је напусти и да се у њу врати.¹⁰

Људска права нису независна једно од другог и налазе се у међусобној интеракцији, те ни једно не може бити апсолутно. Тако ни право на слободу кретања није апсолутно и може бити ограничено када је то потребно за очување „јавног здравља“. Ограничење овог права може бити оправдано само ако је сразмерно опасности која прети „јавном здрављу“ и ако се та опасност не може спречити мање агресивним мерама.

Ограничења која су у погледу љуских права и слобода вршена у нашој земљи током ванредног стања заснивана су на чл. 202. ст. 1. Устава Реп. Србије. Према овом члану одређена људска права у периоду ванредног стања могу бити дерогирана, с тим да та ограничења морају да буду у мери у којој се то сматра нужним. Поред Устава заснивање ванредног стања и поступање током његовог трајања прописано је међународним актима. Према чл. 12 (3) Међународног пакта о грађанским и политичким правима (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)) дозвољено је ограничење права на слободу кретања из разлога

⁷ Ibid.

⁸ Основни аргумент за поштовање права на слободно кретање, из либералне перспективе, јесте његова чврста веза са индивидуалном аутономијом. Н. Carens Joseph, 1992. “Migration and Morality. A Liberal Egalitarian Perspective”, in Barry Brian and Robert E. Goodin, eds., Free Movement, Ethical Issues in the Transnational Migration of People and of Money (Pennsylvania, Pennsylvania State University Press). In: Rainer Bauböck, “Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship”, Published online by Cambridge University Press: 01 April 2009, 5.

⁹ Чл. 13 Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 2015, 28; чл. 12. International Covenant on Civil and Political Rights, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.

¹⁰ Чл. 38 Устава Републике Србије, “Сл. гласник РС” бр. 98/2006.

јавног здравља и националне ванредне ситуације.¹¹ У чл. 4. ICCPR, у случају ванредног стања, државе могу предузети мере којима одступају од својих обавеза према овом међународном акт, у мери у којој то изричито захтевају ситуације. Комитет за људска права рекао је у свом Општем коментару на чл. 4. ICCPR да државе потписнице које разматрају позивање на члан 4. морају пажљиво размотрити оправданост и зашто је таква мера неопходна и легитимна у датим околностима.¹² Према *Siracusa Principles*, које је усвојио Економски и социјални савет УН-а 1984. године, и општим коментарима Комитета за људска права УН-а о ванредним стањима и слободи кретања, све мере предузете ради заштите становништва које ограничавају људска права и слободе морају бити законите, неопходне и пропорционалне.¹³ Ванредна стања морају бити ограничена трајањем, а свако умањење права мора узети у обзир несразмеран утицај на одређену популацију или маргинализоване групе. У *Siracusa Principles* посебно се наводи да ограничења треба да буду спроведена у складу са законом; усмерена ка легитимном циљу од општег интереса; строго неопходна у демократском друштву за постизање циља; најмање наметљива за постизање циља; заснована на научним доказима и није произвољан нити дискриминаторан у примени; и ограниченог трајања, поштујући људско достојанство и подложен преиспитивању.¹⁴ Наведена ограничења морају бити законита, неопходна и пропорционална. Према члану 43. IHR здравствене мере „не смеју бити рестриктивније за међународни саобраћај нити инвазивније или

¹¹ International Covenant on Civil and Political Rights, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.

¹² Restrictions of the Freedom of Movement of Serbia's Citizens during the COVID-19 Pandemic amongst the Most Drastic in Europe, Published: May 7, 2020, Belgrade Center for Human Rights, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/restrictions-of-the-freedom-of-movement-of-serbias-citizens-during-the-covid-19-pandemic-amongst-the-most-drastic-in-europe/>.

¹³ “public health”, Public health may be invoked as a ground for limiting certain rights in order to allow a state to take measures dealing with a serious threat to the health of the population or individual members of the population. These measures must be specifically aimed at preventing disease or injury or providing care for the sick and injured. *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*, American Association for the International Commission of Jurists, p. 8.

¹⁴ *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*, American Association for the International Commission of Jurists.

наметљивије за грађане од разумно доступних алтернатива.¹⁵ Како стоји у самом IHR сврха доношења овог акта је да се спречи, заштити, контролише и пружи одговор јавног здравства на међународно ширење болести на начине који су сразмерни и ограничени на ризике по јавно здравље и који не предузимају непотребно мешање у међународни промет и трговину.¹⁶ Иако IHR у члану 3. захтева да се здравствене мере спровode уз пуно поштовање достојанства, људских права и основних слобода,¹⁷ ограничења слободе кретања грађана представља нарушавање низа основних људских права. Без обзира на то што је IHR акт који је донет у оквиру СЗО, а који предвиђа употребу мера пропорционалних опасности која постоји за јавно здравље, уз поштовање основних људских права и слобода, СЗО је више пута похвалила „агресивне“ мере које су предузеле владе у циљу спречавања даљег ширења вируса.¹⁸ Забрана кретања је свестрано подржавана и подстицана без обзира на то што је током ранијих епидемија утврђено да та мера има ограничену јавноздравствену ефикасност.¹⁹

Комитет Уједињених нација за економска, социјална и културна права, који надгледа усклађеност државе са споразумима, изјавио је да је право на здравље уско повезано и зависи од остваривања других људских права, садржаних у International Bill of Rights, укључујући права на храну, становање, рад, образовање, људско достојанство, живот, недискриминацију, једнакост, забрану мучења, приватности, приступа информацијама и слободе удруживања, окупљања и кретања.²⁰

Ограничења као што су обавезан карантин или изолација лица са симптомима вируса морају бити спроведена у складу са законом. Да би се ограничења људских права вршила мора постојати неки виши циљ,

¹⁵ Светска здравствена организација је 2005. донела International Health Regulations (IHR), акт који је обавезујући за све државе чланице Светске здравствене организације (WHO).

¹⁶ International Health Regulations, Third Edition, World Health Organization, 2005, 1.

¹⁷ WHO, “International Health Regulations, WHA 58.3” (World Health Organization, Geneva, ed. 2, 2005).

¹⁸ K. Kupferschmidt, J. Cohen, „Can China's COVID-19 strategy work elsewhere?“, *Science*, Vol. 367, Issue 6482, 2020, 1061.

¹⁹ Nicole A. Errett, Lauren M. Sauer, Lainie Rutkow, “An integrative review of the limited evidence on international travel bans as an emerging infectious disease disaster control measure”, *Journal of Emergency Management* Vol. 18, No. 1, January/February 2020.

²⁰ Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, <https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>, 30.3.2021.

заснован на научним доказима, пропорционалан постизању тог циља, ни произвољан ни дискриминаторан у примени, ограниченог трајања, поштујући људско достојанство и подложен преиспитивању. Широко распорострањени карантини и блокаде неодређене дужине ретко испуњавају ове критеријуме и често се нагло уводе, не обезбеђујући заштиту оних у карантину - посебно популације у ризику. Будући да је такве карантине и блокаде тешко наметнути и применити једнообразно, они су често произвољни или дискриминаторни у примени. Право на слободу кретања према међународном праву штити право сваког да напусти било коју земљу, да уђе у земљу чији је држављанин и право свих који се законито налазе у земљи да се слободно крећу на целој територији земље. Ограничења ових права могу се наметнути само када су законита, у легитимне сврхе и када су ограничења сразмерна, укључујући и разматрање њиховог утицаја. Забране путовања и ограничења слободе кретања не смеју бити дискриминаторни.

Како видимо, у свим поменутих међународних актима који говоре о поступању државе у периодима ванредног стања, говори се о пропорционалности прописаних мера опасности која по јавно здравље прети. На овом месту се поставља питање да ли је затварање и ограничење кретања било једина могућа мера? Да ли би сама примена других мера (социјално удаљавање, ношење маски, дезинфекција јавних површина и др.) била довољна да се заустави ширење пандемије?

3. ФРАНЦУСКИ ПРИМЕР

Поред ограничења слободе кретања која су до сада током трајања пандемија била вршена, догађај који је уследио у децембру прошле године најавио је даље дикриминације људи и даља и шира ограничења најосновнијих људских права. У децембру прошле године у Француској је представљен *Projet de loi n° 3714 instituant un régime pérenne de gestion des urgences sanitaires*²¹ чије усвајање би довело до ограничења слободе кретања за лица која нису вакцинисана. Као циљ доношења закона наводи се решавање новонастале ситуације везане за COVID-19 као и за све будуће здравствене кризе. По овом закону премијер има право да у случајевима здравствене кризе између осталог, ускрати право на јавни транспорт и приступ другим јавним местима за она лица која немају

²¹ *Projet de loi n° 3714 instituant un régime pérenne de gestion des urgences sanitaires*, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/l15b3714_projet-loi.

негативан тест или доказ о спроведеној вакцинацији. Предлог закона наишао је на оштру критику у нацији која показује значајну неповерљивост према вакцинама против COVID-19.²²

Везано за легитимности усвајања таквог у Француској су се јавили бројни критичари предложеног закона, а нарочито се истичу припадници крајње десне партије Le Rassemblement National (RN). Они истичу да би идеја негативно утицала на слободе људи и да би практично учинила вакцинацију у Француској обавезном. Нарочито контраверзу изазива чињеница да је Француска једна од земаља које су крајње резервисане према Covid-19 вакцинама. Sébastien Chenu, члан RN је рекао да закон према коме нисте вакцинисани бити умањене слободе веома опасан јер ће, очигледно, значити да ће вакцинација бити обавезна у овом случају. Председник RN, Marine Le Pen, је изјавила да они неће никада прихватити да Влада принудом намеће оно на шта није у стању да наведе становништво да прихвати из поверења према њој. Истакла је да не могу невакцинисани грађани представљати грађане другог реда, те да би овако нешто за невакцинисане држављане представљало грађанску смрт. Marine Le Pen види ове мере као „фаталне за слободу“.²³ Guillaume Peltier, члан Републиканске партије је изјавио да се пита шта то председник крије и да је он мислио да се у Француској поштује слобода као правило, а да су њена ограничења само изузеци. Али у овом случају би извршна власт имала моћ да ограничи слободе без провере тј. одобрења Парламента, што је незамисливо.²⁴ Loïc Hervé је изјавио да тај закон представља веома

²² Анкете показују да је Француска једна од земаља у којој је велика колебљивост у погледу примана вакцина. Према истраживању Ипсоса из октобра прошле године, само 54 одсто француске популације намерава да прими вакцину против Корона вируса. Coronavirus vaccine hesitancy could spoil the party in 2021, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-vaccine-hesitancy-could-spoil-the-party-in-2021/>.

French bill could restrict freedom of movement over vaccination status during crises, BY JULES DARMANIN

December 22, 2020 3:43 pm, <https://www.politico.eu/article/france-vaccination-bill-freedom-of-movement/>, 20.3.2021.

²³ Marine Le Pen claims travel ban for Covid antivaxers is health dictatorship, <https://www.thetimes.co.uk/article/marine-le-pen-claims-travel-ban-for-covid-antivaxers-is-health-dictatorship-6strqfvwm>, 21.3. 2021.

²⁴ France debates new bill on vaccination ‘health passports’, <https://www.connexionfrance.com/French-news/France-debates-new-bill-on-controversial-vaccination-health-passports>, 22. 3. 2021.

озбиљан ризик од кршења најосновнијих грађанских слобода.²⁵ Nicholas Hervieu, рекао је да је принцип условљавања приступа одређеним услугама или местима чињеницом да је неко лице вакцинисано законски могућ. Штавише деца су и сада условљена примањем одређених вакцина да би похађали школу, а многе државе захтевају од путника да приме вакцину против грипа да би ушли на територију њихове земље. Према Hervieu, законски је могуће да се за вакцину COVID-19 уведу правила слична онима која су већ на снази, али она би морала да имају значајне додатне здравствене гаранције. Hervieu наводи да смо сви били подвргнути масовним ограничењима наших слобода повезаних са епидемијом последњих месеци, али предвиђано ограничење слободе кретања би било прво која ће физички утицати на нас, јер би индиректно приморала људе да се вакцинишу. Из тог разлога здравствене гаранције морају бити много строже. Gabriel Attal, је изјавио да је циљ који се жели постићи усвајањем овог закона да нас припреми за крај ванредног стања и да установи дуготрајан законски оквир који би се носио са здравственим кризама. Он је навео да се овде ради о изградњи кохерентног законског оквира користећи се правним средствима која су нам била доступна пре кризе и која су ступила на снагу током трајања кризе.²⁶

Једним од најспорнијих делова закона се сматра први члан који садржи намеру да се измени члан L.3131-9, n°6 закона о јавном здравству којим ће се премијер овластити да кретање особа, њихов приступ превозним средствима или одређеним местима, као и обављање одређених активности, подлежу показивањем резултата скрининг теста којим се утврђује да особа није оболела или контаминирана и/или којим ће показати да је било изложено превентивним третманом, укључујући примену вакцине или лека. То би значило да само лица која су примила захтевану вакцину могу користити јавни превоз.

Концепт који заговара француски предлог закона намеће још једно питање, а то је која су то места за приступ којима ће се тражити доказ о вакцинацији. Да ли ће то бити службене канцеларије, простори у којима се одвија културна делатност, продавнице, бутици, и др? У погледу овог питања Hervieu сматра да би било недопустиво ограничење приступа радњама које садрже производе који су неопходни за егзистенцију, јер би

²⁵Urgences sanitaires: le gouvernement retire un projet de loi controversé <https://www.publicsenat.fr/article/parlementaire/urgences-sanitaires-le-gouvernement-retire-un-projet-de-loi-controverse-186392>, 22.3.2021.

²⁶ Ibid.

се на тај начин људи приморали да заради опстанка и преживљавања приступе вакцинацији, која званично није обавезна у Француској.

Следеће питање које се у погледу предлога наведеног закона поставља јесте на који начин би се проверавало да је одређено лице вакцинисано. То је питање које нас доводи на поље заштите личних података. Ко би био овлашћен да нарушава и на који начин то право сваког појединца, као и да у случају да нисте вакцинисани проверава разлог из ког то није учињено? На овај начин би лица која болују од неке болести или имају неки деформитет који искључује могућност вакцинације морали то да обзнане чак и продавцима у супермаркетима.”²⁷ Као једна од могућности за легитимацију оних који су примили вакцину наводе се здравствени вакцинациони пасоши.

4. ПАСОШИ О ВАКЦИНАЦИЈИ – СРЕДСТВО ОСТВАРИВАЊА ИЛИ УСКРАЋИВАЊА ПРАВА НА СЛОБОДУ КРЕТАЊА

Имунитетски пасоши су концепт који се јавио још почетком саме пандемије као начин да се обезбеди лицима за које се зна да нису заражени слободно кретање у друштву. Појавом вакцина идеја је даље уобличена те би према садашњој концепцији обухватала лица која су вакцинисана те би самим тим они овим документом доказивали свој имунитет на COVID-19.²⁸

Од 2005. више од 200 земаља (укључујући и Француску) су потписале међународни здравствени уговор са Светском здравственом организацијом према коме признају међународни сертификат о доказу о вакцинацији против жуте грознице. Сертификат, који се званично назива International Certificate of Vaccination or Prophylaxis (ICVP), захтева се за улазак у бројне Афричке земље. Тренутно су вакцине против жуте грознице и дечије парализе једине вакцине које се могу бележити у овом сертификату, међутим предвиђено је да ће се овај исти сертификат користити и у случају када се за одређено обољење пропише или у

²⁷ Covid-19 France: Could places refuse unvaccinated people?, By Joanna York, 6 January 2021., <https://www.connexionfrance.com/French-news/Covid-19-France-Could-places-legally-refuse-unvaccinated-people>, 20.3.2021.

²⁸ Do we need coronavirus 'vaccine passports' to get Europe moving again? Euronews asks the experts, <https://www.euronews.com/travel/2020/12/11/do-we-need-coronavirus-vaccine-passports-to-get-the-world-moving-again-euronews-asks-the-e>, 22.3.2021.

случају када се за неко обољење да препорука. Овај документ би могао да послужи СЗО као теоретски оквир путем ког би се овај захтев проширио и на „сертификат“ за COVID-19.

Међународно удружење ваздушног транспорта (IATA) дало је предлог о здравственом пасошу или пасошу за вакцинацију како би се људима омогућило путовање.²⁹ Сугерисано је да би “IATA travel pass” помогао да се опорави ову индустрија која трпи огромне губитке услед новонастале ситуације. Аустралијска авиокомпанија Qantas је већ заузела став да ће захтевати од својих путника да дају доказ о извршеној вакцинацији као услов да би могли да путују изван земље.³⁰ Мера којом се ограничава приступ авиопревоза лицима која нису вакцинисана оправдава се чињеницом да таква ограничења постоје за одређене земље у Африци, а везано за доказ о вакцинацији за неке од болести.³¹

17. марта 2021. на сајту Европске комисије је објављено да Европска комисија предлаже стварање дигиталног зеленог сертификата (Digital Green Pass) како би се олакшало сигурно слободно кретање унутар ЕУ током пандемије COVID-19.³² Дигитални зелени сертификат биће доказ да је особа вакцинисана против COVID -19, да је добила негативан резултат теста или се опоравила од COVID-19. Биће доступан бесплатно, у дигиталном или папирном формату. Садржи QR код да би се осигурала сигурност и аутентичност сертификата. Комисија ће изградити приступну мрежу како би осигурала да се сви сертификати могу верификовати широм ЕУ и подржати државе чланице у техничкој примени сертификата. Државе чланице имају слободу да одлуче која ограничења јавног здравља ће увести својим грађанима.³³ Обим сертификата превазилази

²⁹ IATA Travel Pass Initiative, <https://www.iata.org/en/programs/passenger/travel-pass/>, 14. 4. 2021.

³⁰ Qantas boss: Governments 'to insist' on vaccines for flying, <https://www.bbc.com/news/business-56460329>, 15.4.2021.

³¹ Augustin de Romanet, the head of French airport group Groupe ADP.

³² Председница Комисије Ursula von der Leyen твитовала је у понедељак да би „Дигитални зелени пасош требало да олакша живот Европљанима. Циљ је да им се постепено омогући безбедно кретање у Европској унији или иностранству ради посла или туризма“. <https://twitter.com/vonderleyen/status/1366346729289904128?lang=sr>, 15.4.2021.

³³ Coronavirus: Commission proposes a Digital Green Certificate, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1181;

Државе чије се економије у великој мери ослањају на туристички сектор, стајале су иза притиска за добијање таквог сертификата јер покушавају да оживе своју туристичку индустрију (Грчка, Кипар и др.). EU to propose vaccine 'green pass' , <https://medicalxpress.com/news/2021-03-eu-vaccine-green.html>

документовање вакциналног статуса и укључује ширу медицинску историју особе. Комисија наводи да ће предложени зелени сертификат о вакцинацији бити недискриминаторан. Према њима сви људи (вакцинисани и невакцинисани) требало би да имају користи од дигиталног зеленог сертификата када путују у ЕУ. Да би спречила дискриминацију појединаца који нису вакцинисани, Комисија предлаже да се створе и сертификати о тестирању и сертификат за особе које су се опоравиле од COVID -19.

Сертификат ће давати право свом имаоцу да обавести Комисију уколико држава чланица и даље захтева од њега стављање у карантин или тестирање. Везано за садржај самог сертификата наводи се да ће он садржати ограничени скуп информација као што су име, датум рођења, датум издавања, релевантне информације о вакцини / тесту / опоравку и јединствени идентификатор сертификата. Ови подаци се могу проверити само да би се потврдила и верификовала аутентичност и валидност сертификата. Дигитални зелени сертификат важиће у свим државама чланицама ЕУ и биће отворен за Исланд, Лихтенштајн, Норвешку, као и за Швајцарску. Дигитални зелени сертификат треба да се изда држављанима ЕУ и члановима њихових породица, без обзира на националност. Такође би требало да се изда држављанима који нису чланице ЕУ и који бораве у ЕУ и посетиоцима који имају право да путују у друге државе чланице. За дигиталне зелене сертификате кажу да представљају привремену меру која ће трајати док Светска здравствена организација не објави крај међународне здравствене кризе.³⁴

Melinda Mills, директор Leverhulme Center for Demographic Science at the University of Oxford сматра да пре него што се уведу сертификати о вакцинама или пасоши, велика количина становништва требала би бити вакцинисана, а већа група појединаца би требала имати приступ вакцинацији. Mills наводи да су тренутни планови за Европу да се око 70% становништва ЕУ вакцинише до краја лета, с тим да је тренутно само 6% становништва ЕУ вакцинисано.³⁵ Дигитални пасош отвара питање приватности и етичности што ће и бити главна препрека његовом озакоњењу. Mills сматра да је централна етичка брига одредити ко би могао бити изузет ако би се увели сертификати (нпр. постоје одређени

³⁴Coronavirus: Commission proposes a Digital Green Certificate https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1181.

³⁵ EU vaccine passport: An ethical and legal minefield?, <https://www.dw.com/en/eu-vaccine-passport-an-ethical-and-legal-minefield/a-56747519>, 13.4.2021.

људи који не могу да приме вакцине из медицинских разлога (нпр. алергични и труднице), као и одређене етничке групе које не прихватају вакцинацију).

Извештај групе SET-C (Science in Emergencies Tasking: COVID-19) при Краљевском друштву (Royal Society) износи огроман број питања која треба решити пре него што се успостави одржив систем.³⁶ Chris Dye, професор епидемиологије на Оксфордском одсеку за зоологију, у извештају истиче да је, иако је постигнут напредак у погледу етичких, приватних и техничких питања, дуг пут пред нама. Dye сматра да је остварен огроман напредак у многим подручјима, али да још увек нисмо у најбољој позицији да користимо вакцинационе пасоше. Једну од спорних момената сматра чињеницу да се још на најосновнијем нивоу прикупљају подаци о томе колико је тачно вакцина ефикасна у спречавању инфекције и преноса и о колико ће трајати имунитет. Поред овог основног и кључног питања за даљу анализу основаности увођења пасоша о вакцинацији јављају се и бројна друга питања (нпр. питање свакодневног дигиталног приступа информацијама, питање обима употребе, тј. да ли ће доказ о вакцинацији тј. доказ о постојању имунитета на вирус бити потребна за међународна путовања, медицинску употребу или пак и за запошљавање, присуство на јавним догађањима и др.).

С обзиром на то да би наведени сертификати требало да садрже осетљиве личне податке нужно је поставити и јасно дефинисати параметре за његову употребу. Заштита здравствених података кључна је компонента обавезе Европског суда за људска права да заштити приватност појединаца. Потребно је размотрити и законску заштиту података и захтеве приватности у односу на поштовање приватног живота, што укључује заштиту личних здравствених података и биометријских података.³⁷ Постоји посебна забринутост да би сертификати о вакцинацији могли довести до социјалне стигматизације, посебно у радном окружењу.³⁸

³⁶ Краљевско друштво основало је SET-C (Science in Emergencies Tasking: COVID-19) како би се ослањало на стручност својих сарадника и других како би одговорили на захтеве за брз научни савет о темама важним за борбу против пандемије. <https://royalsociety.org/topics-policy/projects/set-c-science-in-emergencies-tasking-covid/>, 13.3.2021.

³⁷ EU vaccine passport: An ethical and legal minefield?, <https://www.dw.com/en/eu-vaccine-passport-an-ethical-and-legal-minefield/a-56747519>, 15.4.2021.

³⁸ Ibid.

5. ЗАКЉУЧАК

Ограничења слободе кретања којих смо сви сведоци последњих годину дана представљају једна од највећих ограничења овог основног људског права у познатој историји човечанства. Оправдање за небројене репресивне мере влада земаља широм света правдају се заштитом вишег интереса- „јавног здравља“. Јавно здравље свакако јесте виши интерес од интереса појединца и када је оно угрожено оправдано је ограничити поједина људска права, али у мери и на начин примерен постојећој претњи по „јавно здравље“. Угрожавање „јавног здравља“ у случају COVID-19 утемељено је на нетачним прогнозама стопе смртности што се касније и установило на примеру Енглеске, али нико није ништа учинио тим поводом и репресије се и даље настављају и даље продубљују. Недуго (гледано из аспекта времена потребног да се развије и најобичнији лек, а поготово вакцина за потпуно нови вирус) након појаве COVID-19 почеле су да се нижу фармацеутске куће са вакцинама против новог вируса. Вакцине су одобраване у брзим процедурама без претходног испитивања (са идејом да ће број спашених услед њихове апликације бити већи од броја страдалих могућим нуспојавама изазваним нетестирањем вакцина, а све правдајући недостатком времена и нужном што хитнијом акцијом). Без обзира на овако лаичко поступање надлежних органа који су дистрибуирали и одобравали постојеће вакцине, чињеница да оне нису биле обавезне остављао је могућност становништву да за себе одлуче да ли су спремни да се излажу ризику примања оваквих вакцина. Оно што представља црвено светло када је реч о људским правима јесте вест да је у Француској крајем 2020. године био представљен нацрт закона који иде даље ка ограничењима слободе кретања и предвиђа забрану приступа појединим јавним местима и јавном превозу лицима која нису извршила активну имунизацију. Усвајањем овог акта имунизација би практично постала обавезна за све (онима који би одбили практично би следила грађанска смрт). Поврх свега наведеног, а у циљу „враћања у нормалу“ представљена је идеја увођења сертификата о вакцинацији као доказа да је одређено лице активно имунизовано. Све то у ситуацији када ефикасност постојећих вакцина против COVID-19 није у целости доказана и када није познато да ли оне искључују или смањују шансе за преношење вируса. Поставља се питање да ли је смислено уводити вакцинационе пасоше који би требали да буду средство које указује на безбедност једног лица као оног ко није носилац а ни преносилац корона вируса. Ако још увек ништа

није потпуно јасно и ако имамо толико недоумица и непознаница има ли смисла привилеговати једну групу људи која врло могуће не би требала ни због чега бити привилегована.

Ако вакцинација представља само једно од средстава које ће довести до прекраћивања пандемије, ако вакцина нема снагу да заустави ширење вируса а са собом извесно носи могућност настанка озбиљних здравствених потешкоћа (тренутно познатих, а с обзиром да се ради о новој технологији која је примењена на израду вакцина за дугорочне ефекте постојећих вакцина не може ни да се говори). Које је оправдање за увођење ограничења тј. привилеговати групу људи који је примили нешто за шта се и даље не зна какви су ефекти те да ли пружа заштиту и у ком временском периоду лицу које је извршило активну имунизацију те да ли исто лице, чак и под условом да се заштитило од обољевања корона вирусом, јесте преносилац истог вируса на друге чланове друштва? Чак и када би било доказано да вакцинисано становништво има 100 процентну заштиту од заражавања вирусом и да не представљају повећану опасност као преносиоци вируса на онај део становнишва који није приступио вакцинацији метод који се данас помиње, а то је увођење вакцинационих здравствених пасоша, према нашем мишљењу не би се могло сматрати допустивим.

ЛИТЕРАТУРА

"Von der Menschlichkeit in finsternen Zeiten" <http://www.wolfgang-heuer.com/denkraum/eng/freedom.htm>;

«Mandatory vaccinations: No middle ground», Canadian Medical Association or its licensors, 2011;

Carens Joseph H., 1992. "Migration and Morality. A Liberal Egalitarian Perspective", in Barry Brian and Robert E. Goodin, eds., Free Movement, Ethical Issues in the Transnational Migration of People and of Money (Pennsylvania, Pennsylvania State University Press). In: Rainer Bauböck, "Global Justice, Freedom of Movement and Democratic Citizenship", Published online by Cambridge University Press: 01 April 2009;

Coronavirus vaccine hesitancy could spoil the party in 2021, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-vaccine-hesitancy-could-spoil-the-party-in-2021/>;

Coronavirus: Commission proposes a Digital Green Certificate https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1181;

Coronavirus: Commission proposes a Digital Green Certificate, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1181;

Covid-19 France: Could places refuse unvaccinated people?, By Joanna York, 6 January 2021., <https://www.connexionfrance.com/French-news/Covid-19-France-Could-places-legally-refuse-unvaccinated-people>;

Do we need coronavirus 'vaccine passports' to get Europe moving again? Euronews asks the experts, <https://www.euronews.com/travel/2020/12/11/do-we-need-coronavirus-vaccine-passports-to-get-the-world-moving-again-euronews-asks-the-e>;

EU to propose vaccine 'green pass' , <https://medicalxpress.com/news/2021-03-eu-vaccine-green.html>;

EU vaccine passport: An ethical and legal minefield?, <https://www.dw.com/en/eu-vaccine-passport-an-ethical-and-legal-minefield/a-56747519>;

France debates new bill on vaccination 'health passports', <https://www.connexionfrance.com/French-news/France-debates-new-bill-on-controversial-vaccination-health-passports>;

Freedom of Movement during COVID-19, September 1, 2020 by Myrna El Fakhry Tuttle, <https://www.lawnow.org/freedom-of-movement-during-covid-19/>;

French bill could restrict freedom of movement over vaccination status during crises, December 22, 2020 3:43 pm,
<https://www.politico.eu/article/france-vaccination-bill-freedom-of-movement/>;
<https://royalsociety.org/topics-policy/projects/set-c-science-in-emergencies-tasking-covid/>;
<https://twitter.com/vonderleyen/status/1366346729289904128?lang=sr>,
15.4.2021.

Human Rights Dimensions of COVID-19 Response,
<https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>;

Human Rights Dimensions of COVID-19 Response,
<https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response>;

IATA Travel Pass Initiative,
<https://www.iata.org/en/programs/passenger/travel-pass/>;

International Covenant on Civil and Political Rights,
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>;

Kupferschmidt, K., Cohen, J., „Can China's COVID-19 strategy work elsewhere?“, Science, Vol. 367, Issue 6482, 2020;

M. Chinazzi et al., The effect of travel restrictions on the spread of the 2019 novel coronavirus (COVID-19) outbreak, 29.3.2021. Research Articles, published online 6 March, p. eaba9757;

Marine Le Pen claims travel ban for Covid antivaxers is health dictatorship,
<https://www.thetimes.co.uk/article/marine-le-pen-claims-travel-ban-for-covid-antivaxers-is-health-dictatorship-6strqfvwm>;

Nicole A. Errett, Lauren M. Sauer, Lainie Rutkow, “An integrative review of the limited evidence on international travel bans as an emerging infectious disease disaster control measure”, Journal of Emergency Management, Vol. 18, No. 1, January/February 2020;

Projet de loi n° 3714 instituant un régime pérenne de gestion des urgences sanitaires, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/l15b3714_projet-loi;

Qantas boss: Governments 'to insist' on vaccines for flying,
<https://www.bbc.com/news/business-56460329>;

Restrictions of the Freedom of Movement of Serbia's Citizens during the COVID-19 Pandemic amongst the Most Drastic in Europe, Published: May 7, 2020, Belgrade Center for Human Rights,
<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/restrictions-of-the-freedom-of->

movement-of-serbias-citizens during-the-covid-19-pandemic-amongst-the-most-drastic-in-europe/;

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, American Association for the International Commission of Jurists, Third Edition, World Health Organization, 2005;

Universal Declaration of Human Rights, United Nations, 2015;

Urgences sanitaires: le gouvernement retire un projet de loi controversé <https://www.publicsenat.fr/article/parlementaire/urgences-sanitaires-le-gouvernement-retire-un-projet-de-loi-controverse-186392>;

WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>;

WHO, "International Health Regulations, WHA 58.3" (World Health Organization, Geneva, ed. 2, 2005).

Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС* бр. 98/2006.

Bogdana STJEPANOVIĆ

Research Associate, Institute of Comparative Law, Belgrade

VACCINATION AND FREEDOM OF MOVEMENT

Summary

At the beginning of March 2020, the World Community declared COVID-19 global pandemic. In order to prevent the spread of the infection, they asked the states to take urgent and sharp actions. Governments around the world have taken strict measures and, in addition to measures such as social distancing and wearing protecting masks, have restricted the freedom of movement of their citizens. The borders of the states, and sometimes the provinces, districts and even cities, were closed. This was followed by quarantines that continue to this day, and which hinder or completely prevent the free movement of people. Freedom of movement as a human right protected by national and international law has been and still is ultimately questioned.

With the appearance of the first vaccines against COVID-19, mass vaccination of the population of countries around the world began. Vaccination has so far been carried out on a voluntary basis, but there are indications that this will not be the case in the coming period. We make this prediction because of France, which presented a draft law at the end of last year, according to which citizens who have not received the vaccine against COVID-19 will not be able to have free access to many public places and public transport, with the provision that further restrictions on access to certain places for persons who have not been vaccinated are decided by the Prime Minister without the possibility for the decision to be revised by the Parliament. Such a solution met with serious opposition, emphasizing that it represents a violation not only of the freedom of choice and decision-making about one's own life and health, but also of the basic right to freedom of movement of citizens. As an accompanying moment of the idea of restricting access to certain places to persons who have not been vaccinated, the idea of introducing a passport on vaccination appears as proof that a certain person has been vaccinated.

Key words: COVID-19, vaccination, freedom of movement, restriction of freedom of movement, green health passports.